

LAHKÝM PEROM O ŤAŽKEJ TÉME?

Masovokomunikačné médiá na Slovensku (vlastnícke pomery a ich vplyv na mediálnu, politickú a spoločenskú orientáciu médií). Spracoval Ján Füle v spolupráci s Petrom Škorňom a Andrejom Zmečekom. Vydala Nadácia Friedricha Eberta v decembri 1998. 27 strán.

Dôležitosť a potrebnosť analýzy problematiky spracovanej Jánom Fúlem v spolupráci s kolegami je nepochybná. Na Slovensku ide o prvú prácu takéhoto typu, ak nerátame iné, ktorých súčasťou bola aj otázka vplyvu vlastníckych vzťahov na politickú a spoločenskú orientáciu médií. Čiastkové dotknutie sa tejto problematiky nestačí na pochopenie všetkých súvislostí a nedáva priestor či už na podrobnejšiu analýzu, alebo na uvedomenie si potreby hlbšieho rozboru načrtnutej témy. Vzťah vlastníkov médií a ich politických záujmov sa stáva pritom centrálnou výskumnou otázkou v demokratických krajinách s trhovou ekonomikou pri analýzach pôsobenia médií v spoločnosti, a to nielen medzi marxisticky orientovanými vedcami, ako to bolo napríklad v Británii v 1970. a začiatkom 1980. rokov. Aj nemeckí špecialisti na médiá v ostatných rokoch veľmi podrobne analyzujú faktografické údaje o rôznych formách vertikálnej a horizontálnej koncentrácie práve v záujme zachovania rôznorodosti názorov prezentovaných v médiách. Tento prístup sa odráža aj v legislatíve krajín Európskej únie a je aj v centre pozornosti Rady Európy. Všeobecne sa predpokladá, že len vtedy môže demokracia prosperovať, ak ľudia majú možnosť výberu nielen z rôznych zdrojov informácií, ale aj rôznorodých informácií. Ak tento teoretický predpoklad nie vždy zodpovedá skutočnosti, resp. sám osebe nemusí stačiť, existujú príklady z histórie a to aj nedávnej, keď vlastníci médií sa snažili využiť svoje médiá na nepriamu politickú propagandu. Vlastníci pritom nemusia byť len súkromné osoby, ale aj štát, ktorý si napriek oficiálnej deklarácii verejnoprávneho štatútu STV a SRo zachoval svoj vplyv v tejto oblasti a za Mečiarovej vlády sa snažil o získanie vplyvu na ostatné kritické médiá, a to aj prostredníctvom ovplyvňovania vlastníckych vzťahov v mediálnej oblasti. Opätovný návrat trhovej ekonomiky a demokracie na Slovensko tak priniesol aj nové formy obmedzovania médií, typické pre trhovú sústavu a demokraticky zvolenú vládu s centralistickými a etatistickými tendenciami. Napokon, zápas o médiá a propaganda určitých médií v ostatných slovenských parlamentných voľbách boli jasným dôkazom vplyvu

štátnych i súkromných vlastníkov na obsah a kvalitu poskytovaných informácií a komentárov.

Je to tento kontext, t. j. priama a nedávna skúsenosť, ktorý robí recenzovanú publikáciu o to prínosnejšou nielen pre špecialistov v danej oblasti, ale aj pre širšiu verejnosť. Je však neuspokojivé, ak publikácia, ktorá si dala za cieľ analyzovať takúto dôležitú tému na odbornej úrovni, neprináša veľa nového pre odborníkov v danej oblasti. Väčšina, ak nie všetky informácie uverejnené v štúdiu boli už publikované buď v slovenských médiách, alebo v odborných štúdiách. Je všeobecne známe, že vlastnícke vzťahy v mediálnej oblasti na Slovensku sú nejasné a neexistuje legislatíva, ktorá by umožnila oboznámiť aspoň odborníkov, ak už nie širšiu verejnosť, s komplexom vlastníckych vzťahov v slovenských médiách. Ale tento fakt bol autorovi (a spoluautorom) známy už predtým, ako sa pustil do analýzy tejto témy. Ak si dal autor za cieľ len zmapovať to, čo je už známe, tak svoj cieľ splnil. Publikácia stručne informuje o známych vlastníckych vzťahoch v oblasti médií a z toho vyplývajúcich politických vplyvoch na činnosť médií. Ak však cieľom autora bolo priniesť nové informácie a komplexne objasniť vlastnícke vzťahy v médiách, tak túto úlohu splnil len v minimálnom rozsahu. Ak odhliadneme od štýlu, ktorý nie je akademický, ale skôr ľahko esejistický, ak odhliadneme aj od opakujúcich sa jazykových chýb (napr. „štandardne“ namiesto správne „standardne“, „do ôsmich dní“ namiesto „do ôsmich dní“, „zásadu o tom“ namiesto „zásadu, že“) a ak prehliadneme, že niektoré časti priamo nesúvisia s témou (napríklad na stranách 16–17 odsek zaoberajúci sa vládnymi snahami umlčať Rádio Twist), tak stále nachádzame niekoľko črt práce, ktoré robia prínos recenzovanej publikácie pre vedu ešte otáznejším. V prvom rade, nie sú uvedené žiadne zdroje. Pre profesionála sa stáva takáto práca automaticky minimálne problematickou a môže sa považovať skôr len za akési osobné svedectvo relatívne zasvätenej osoby o stave v danej oblasti. Je určitým paradoxom, že o niektorých témach, o ktorých je autor nepochybné dobre informovaný, nenachádzame v práci ani zmienku. Konkrétne mám na mysli privatizáciu denníka *Národná obroda*. Tiež učebnicový príklad vplyvu vlastníckych vzťahov na médiá – *Korzo* verus *Nové Korzo* nie je analyzovaný.

Práca však má aj veľmi konkrétne chyby. Tie nesúvisia ani tak s neznalosťou autora, ako skôr s povrchným prístupom k spracovaniu danej témy. Považujem za dôležité uviesť všetky chyby alebo apoň

nepresné tvrdenia autora, napriek tomu, že tým sa stane recenzia možno príliš rozsiahlou. Aspoň odborná verejnosť však potrebuje takúto informáciu. Rozdelím ich do nasledovných skupín: A) nepresné, resp. neúplné tvrdenia, B) nepravdivé tvrdenia či fakty, C) nejasné a potenciálne mätúce tvrdenia či použité termíny, prípadne tvrdenia, ktoré by si žiadali vysvetlenie. Samozrejme, takáto kategorizácia sa niekedy prelína. Z dôvodu úspory miesta väčšinou neuvádzam celé kritizované vety, ale len ich podstatné časti, niekedy autorom recenzie doplnené spresňujúcimi poznámkami.

A) Nepresné, resp. neúplné tvrdenia

Veta: „...neprejavili o slabší slovenský trh výraznejší záujem zahraniční vydavatelia“.

Pripomienka: Bolo by vhodné uviesť, že nezáujem súvisel aj s politickou situáciou v štáte.

Veta: „V prvých mesiacoch roku 1990 vznikol denník... Demokratickej strany (Čas)“.

Skutočnosť: Denník *Čas* bol pôvodne vydávaný jednou satelitnou politickou stranou (Strana slovenskej obrody združená v NF) pod názvom *Lud*, takže najprv došlo k jeho prevzatíu obnovenou DS a takmer súčasne k zmene názvu najprv na *Čas* a po prevzatí rakúskym vydavateľom pod názvom *Nový Čas*.

Veta: „...americkej spoločnosti CME“.

Pripomienka: CME je oficiálne registrovaná na Bermudách, dcérska spoločnosť CME B. V. Slovenska je registrovaná v Holandsku, samotná spoločnosť je riadená z Londýna.

Veta: „Po roku 1989 sa mediálna politika presunula spod vplyvu KSS pod republikové ministerstvá kultúry.“

Pripomienka: Mediálna politika sa nepresunula, ale ak sa niečo presunulo, tak tvorba mediálnej politiky a zvyškové kompetencie štátu v tejto oblasti (a neskôr opäť presunutý dozor pod napr. Radu SR pre rozhlasové a televízne vysielanie).

Veta: „Tým sa Rádio Twist, FUN Radio a Rádio Koliba stali rovnocennou konkurenciou – dovedy dominantného – Slovenského rozhlasu.“

Pripomienka: Nič nenasvedčuje tomu, že by sa tieto tri rádiá stali rovnocennou konkurenciou SRo. V akej oblasti by mali byť rovnocennou konkurenciou?

Veta: „Východoslovenské noviny sa ocitli bez inzercie.“

Správne má byť: *Slovenský východ* sa ocitol bez inzercie.

B) Nepravdivé tvrdenia či fakty

Veta: „Do roku 1989 kontrolovala médiá na Slovensku Komunistická strana – a to buď pri-

mo, alebo cez svoje satelity združené v Národnom fronte. Správne tvrdenie: Médiá boli kontrolované priamo, a to tak, že napríklad šéfredaktora *Ludu* (denník Strany slovenskej obrody) schvaľoval ÚV KSC. Kontrola bola vykonávaná prostredníctvom registrácie a nie prostredníctvom prídely papiera. Okrem toho, celoslovenské denníky boli kontrolované následnou cenzúrou prostredníctvom FÚTI.

Veta(y): „Strany zakladali svoje periodiká. Všetky zanikli – vďaka zahraničnému partnerovi sa podarilo zachovať len denník Demokratickej strany – lenže už nie so stranickým, ale so softbulvárnym obsahom.“

Správne tvrdenie: Zanikli všetky otvorene stranické denníky, ale napríklad denník *Slovenská Republika*, ktorý nie je otvorene vydávaný HZDS, úplne jasne propaguje HZDS. Čo je však ešte dôležitejšie, doteraz nezanikli niektoré stranické týždenníky, ktoré vznikli neskoršie, napr. *Hlas robotníkov* blízky ZRS alebo dvojtýždenník „komunistov a sympatizujúcich“ *Úsvit*. Ak mal autor na mysli denníky – a nie kategóriu periodík všeobecne –, mal to upresniť. Úplne nelogické je tvrdiť, že sa podarilo zachovať denník DS – veď len čo došlo k jeho predaju, prestal byť stranickým denníkom.

Veta: „Vtedajšia žurnalistická teória aktívne používala pojem autocenzúra.“

Pripomienka: Tento termín sa v marxistickej teórii vôbec nepoužíval.

Veta: „Sloboda tlače v prvých ponovembrových mesiacoch dostala podobu plurality straníckej žurnalistiky.“

Pripomienka: Prvé stranické periodiká – azda s výnimkou obdenníka VPN, ktorý ťažko možno považovať za typické stranické periodikum – vznikli až v priebehu apríla–mája 1990, teda nie hneď v prvých mesiacoch po novembri.

Veta: „V roku 1990 na Slovensku vychádzali denníky v jednorazovom náklade 1 500 000 výtlačkov, v roku 1997 už len 600 .000 kusov.“

Pripomienka: Atlas tlače I. za rok 1990 (Bratislava, NŠÚ 1990), uvádza v tabuľke č. 1 jednorazový náklad dennej tlače k 31. 10. 1990 vo výške 1 407 900 kusov a Adresár médií SR 1997 (Bratislava, NCMK 1997) uvádza jednorazový náklad dennej tlače za rok 1997 vo výške 989 000 (po spočítaní). Samozrejme, obidva oficiálne údaje sú nadsadené, ale otázka je, odkiaľ berie svoje údaje autor štúdie?

Veta: „V roku 1990 stál jeden výtlačok denníka 1–2 Kčs.“

Pripomienka: Začiatkom roka 1990 stáli denníky stále 0,50 Kčs, sobotné vydanie niekedy viac.

Veta: „Po rozdelení federácie prešli kompetencie na národné vlády.“

Správne: Kompetencie prešli na národné orgány nie až po rozdelení federácie, ale ešte na jar roku 1991, po prijatí tzv. malého kompetenčného zákona.

Veta: „Zákonom SNR o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania vznikol na Slovensku duálny systém v tejto oblasti.“

Správne: Nešlo o zákon SNR, ale o federálny zákon, a nevznikol duálny systém, len sa vytvorili podmienky na vznik a rozvoj duálneho systému.

Veta: „Od 1. januára 1993 sa na Slovensku podarilo prijať len dve nové zákonné normy, ktoré majú priamy súvis s vydávaním tlače alebo rozhlasovým a televíznym vysielaním.“

Správne: Tých novelizácií a iných zákonov, ktoré majú priamy súvis s vydávaním tlače alebo rozhlasovým a televíznym vysielaním bolo podstatne viac. Napr. zákony č. 212/1995, 220/1996, 169/1997, 283/1997, 187/1998, 335/1998 a mimálne nepriamo aj 116/1998, 233/1998, 237/1998 a 302/1998.

Veta: „...vďaka nedokonalému zákonu o koncesionárskych poplatkoch, ktorý umožňuje viac ako polovici obyvateľov poplatky neplatiť.“

Správne by malo byť namiesto „vďaka“ buď „v dôsledku“, alebo slovo „vďaka“ malo byť v úvodzovkách. Závažnejšia je však nepresnosť „viac ako polovici obyvateľov“, keď popravde ide o koncesionárov, čo predstavuje štatistickú domácnosť s určitými výnimkami, a nie počet obyvateľov (hoci, samozrejme, dochádza k prelinaniu domácností s obyvateľmi). Nadôvazok, dostupné údaje nasvedčujú, že nejde o väčšinu koncesionárov, ale o menšiu časť. Podľa *Profitu* z 9. 2. 1999, s. 20, v prípade STV z celkového počtu (asi povinných) 1 397 406 koncesionárov za rok 1998 neplatilo 343 115 koncesionárov. Podobný omyl je na strane 18 hodnotenej práce, kde sa uvádza pomer neplatičov k platičom 60 : 40. Môžeme nájsť aj iné údaje, pokiaľ ide o počet platiacich a neplatiacich koncesionárov, ale ani jeden z dostupných údajov nepotvrďuje tvrdenia autora recenzovanej publikácie. Napríklad podľa rukopisu rozboru plnenia plánu a rozpočtu STV za minulý rok, k 31. 12. 1998 počet platiacich koncesionárov – fyzických osôb bol 984 039, právnických osôb 39 931, spolu 1 023 970. Správa uvádza 20 % koncesionárov oslobodených od platenia poplatkov a 26 % neplatičov. Odhadovaná strata v dôsledku neplatenia povinných poplatkov bola 760 miliónov Sk. Podľa telefonickej informácie z ústredného riaditeľstva Slovenskej pošty v Banskej Bystrici zo dňa 8. 3. 1999, z celkového počtu 98,9 % domácností, ktoré by mali platiť teoreticky koncesionárske poplatky za TV prijímače, ich platilo len 53,41 % (pozri aj *Sme* 27. 3. 1999, s. 5). Za rozhlas platilo koncesionárske poplatky len asi 970 000 koncesionárov. Podľa odhadu Štatistického úradu SR

bol počet domácností SR ku koncu minulého roka 1 876 000, pričom posledný overený údaj je z marca 1997, keď bol počet domácností 1 841 665 (telefonickej informácie z 5. 3. 1999). Podľa vyjadrení riaditeľa SRo J. Rezníka z 1,9 milióna domácností asi milión platilo koncesionárske poplatky za TV prijímače a asi 890 000 za rozhlasové prijímače, pričom takmer miliónovú skupinu tvorili neplatiči (*Stratégie*, 1999, č. 1, s. 45). Podľa *Nového Času* z 23. 3. 1999, s. 2 v prípade STV a SRo neplatiči predstavujú takmer 50 %. O dva dni neskôr *Nový Čas* uviedol, že „Počet neplatiacich koncesionárov vzrástol v uplynulých rokoch v STV na 27,0 % a v SRo až na 31,0 %. Rozšíril sa aj okruh osôb oslobodených od povinnosti platiť“ (*Nový Čas*, 25. 3. 1999, s. 3).

Veta(y): „...malý trh (najmenší zo spomínaných – postkomunistických – krajín)“.

Nie je jasné, čo mal autor na mysli, lebo slovenský či už celkový alebo viac špecificky mediálny či reklamný trh v žiadnom ukazovateli nepatrí medzi najmenšie trhy v rámci postkomunistických krajín. Veď stačí sa pozrieť na Slovinsko, prípadne baltské či niektoré balkánske štáty.

C) Nejasné a potenciálne mätúce tvrdenia či použité termíny, prípadne tvrdenia, ktoré by si žiadali vysvetlenie

Veta: „...neexistuje povinnosť zverejňovať... počet predaných výtlačkov. Redakcie nie sú chránené pred vydavateľmi“.

Pripomienka: Povinnosť zverejňovať počet predaných výtlačkov sa neupravuje zákonom, je to otázka transparentnosti, a nie redakcie, ale redaktori by mali byť, ak to bude uznané za vhodné (keďže to nie je nevyhnutnou súčasťou legislatívy krajín EÚ), chránení pred neprimeranými zásahmi vydavateľov.

Veta: „Súčasťou nových zákonov (o verejnoprávných inštitúciách) by už mala byť aj komplexná definícia verejnoprávnosti.“

Pripomienka: Nie je nutné, aby súčasťou nových zákonov o verejnoprávných inštitúciách bola aj komplexná definícia verejnoprávnosti. Čo je to komplexná definícia verejnoprávnosti? Prečo by mala byť uvedená práve v zákonoch o verejnoprávných médiách? Ako by mala vyzeráť? Veď aj súčasné zákony dostatočne jasne definujú verejnoprávne poslanie STV. Problémom nie je chyba v definícii verejnoprávnosti, ale nedodržiavanie už existujúcich zákonov a pravidiel, vrátane súčasnej definície verejnoprávnosti. Tento problém sa v posudzovanej práci vyskytuje ešte raz, hoci v trochu inej podobe, na strane 13.

Veta: „Komerčný úspech, vysoká sledovanosť a veľký vplyv na tvorbu verejnej mienky zo stra-

ny televízie Markíza bude zrejme jedným z podnetov na zmenu Zákona o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania. Zákonodarná a výkonná moc nebude pravdepodobne chcieť dopustiť, aby sa súkromné médiá dostali spod akejkoľvek kontroly.“

Pripomienka: Čo to znamená? Keďže televízia je úspešná, zmeníme zákony, aby bola menej úspešná? Pokiaľ ide o druhú vetu, veď existuje Ústava SR, máme zákony a rôzne formy regulácie, ktoré zabraňujú tomu, aby sa médiá dostali spod kontroly. Maximálne môže ísť o prísnu kontrolu licenčných podmienok.

Veta: „Dozorom nad tlačou bol oficiálne poverený Federálny úrad pre tlač a informácie a na Slovensku – v rámci asymetrického modelu federácie – Slovenský úrad pre tlač a informácie.“

Pripomienka: Z vety vyplýva, akoby Český úrad pre tlač a informácie (ČUTI) vôbec neexistoval.

Veta: „Okrem toho mal Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska... špeciálne oddelenia, ktoré sa zaoberali kontrolou médií“.

Pripomienka: Presne by malo byť, že nad tým všetkým boli špeciálne oddelenia ÚV KS.

Veta: „Napriek tomu, že ...denník *Pravda*... mal na Slovensku (v roku 1990) najvyšší náklad a aj najlepších redaktorov, a zachoval si dobrú úroveň (aj neskôr) ...neboli redaktori ďalej schopní zabezpečiť rozvoj vydavateľstva“.

Problém: Nie je jasné, prečo napriek takmer všetkým najdôležitejším komparatívnym výhodám došlo k takejto situácii. Nepochybne, autor by to vedel vysvetliť, ale buď to nepovažoval za dôležité, alebo sa spoliehal na všeobecnú znalosť čitateľov o tomto konkrétnom prípade. Navyše je sporné, či je úlohou redaktorov zabezpečiť rozvoj vydavateľstva. Možno je to úloha akcionárov, alebo ešte skôr manažmentu?

Veta: „...Harvardská investičná spoločnosť má blízko k Hnutiu za demokratické Slovensko“.

Správne by malo byť „v tom čase mala“, lebo minimálne od jari 1998 denník *Pravda* išiel ostro proti vláde.

Veta: „Tretia vláda Vladimíra Mečiara preto nezrušila denník *Sme*..., ale rozhodla sa zrušiť Prvú slovenskú investičnú spoločnosť“.

Problém: Nevieme, do akej miery išlo o priamy a hlavný zámer zničiť denník *Sme* a do akej miery išlo o snahu štátneho tajomníka MF SR Jozefa Magulu – do značnej miery oprávnenú – v prvom rade kontrolovať činnosť investičných fondov tak, aby rešpektovali práva drobných akcionárov a pravidlá „fair play“, nehovoriac o zákonoch. Skúsenosť z Česka ukázala, že mnohé fondy sa skutočne správali absolútne koruptívne, prekračovali zákony a ignorovali drobných akcionárov.

Veta: „*Národná obroda* sa stala... podnikovými novinami...“.

Správne by mal byť výraz „podnikové noviny“ v úvodzovkách, lebo išlo o hyperbolu. Podobne vo vete: „...štat sa garancie nad verejnoprávnymi elektronickými médiami nikdy nevzdal“..., malo byť namiesto „garancie“ slovo „kontroly“ alebo „dohľadu“ či „vplyvu“.

Veta: „Na Slovensku začalo rokovanie o zložení Tlačovej rady.“ nepatrí do kapitoly analyzujúcej mediálnu legislatívu.

Veta: „Absencia kvalitného mediálneho zákona umožňuje zachovanie vplyvu vydavateľov... na správanie sa redakcií“.

Správne: Žiadna legislatíva nezabráni vplyvu vydavateľov na činnosť redakcií, alebo presnejšie, redaktorov.

Veta: „Keďže práve takáto rada odmietla na pokyn Vladimíra Mečiara v roku 1992 odvolať vtedajšieho riaditeľa STV...“

Pripomienka: Veta vyvoláva dojem, akoby Rada konala na základe pokynu Vladimíra Mečiara, pričom skutočnosť bola opačná.

Veta: „Okrem toho nebudú môcť (niektorí politici) naďalej jednoznačne a nekriticky protežovať TV Markíza.“

Problém: Ako ju mohli protežovať, keď v čase, keď boli v opozícii, boli radi, ak ich Pavol Rusko pustil na obrazovku?

Práca má aj niekoľko prvkov, ktoré ju robia dôveryhodnou. Ide napríklad o striktné apolitický postoj autora, ktorý sa prejavuje v primeranej kritike mediálnej politiky predchádzajúcej vlády Vladimíra Mečiara, ale aj (súčasnej) vlády Mikuláša Dzurindu. Medzi pozitíva práce možno zaradiť aj pokus o niekoľko originálnych téz, t. j. všeobecných konštatovaní či už stavu alebo vývojových tendencií. Aj tu je však problémom prelínanie prognostických konštatovaní s konštatovaním východiskového stavu či konkrétnej situácie (nehovoriac o vyššie uvedených faktografických problémoch). Množstvo nedostatkov v práci dokazuje, že táto publikácia mala prejsť odbornou oponentúrou. Ani jednotlivé zložky mediálnej sféry nie sú analyzované hlbkovo, ale skôr na príkladoch, akoby výberovým sociologickým prístupom „typickej vzorky“.

Celkový dojem z práce je rozpačitý a zvedavý, profesionálne pripravený čitateľ zostáva po prečítaní práce neuspokojený. Môže sa oprávnené pýtať, či práve táto práca mala byť publikovaná ako monografia a slávnostne prezentovaná pozvanej verejnosti vo februári 1999.

Andrej Šolkay
Academia Istitopolitana NOVA
Svätý Jur

POTREBUJEME ŤAŽKÉ PERÁ?

Nie je zvykom, a už vôbec nie naším, písať recenzie na recenzie. Požiadal nás o to vydavateľ *Otázok žurnalistiky*. Dovolíme si preto len konštatovať, že pôvod nášho „akože sporu“ má svoje korene pravdepodobne v tom, že pán Školkay pravidelne publikuje svoje štúdie na základe naštudovaného a vypočutého. My sme sa rozhodli napísať o niečom, čo sme zažili a zažívame na vlastnej koži ako novinári. Preto to ľahké pero, nedostatok štábnej kultúry obvyklej pri prácach podobného druhu, istá miera prognostických konštatovaní i zovšeobecnení.

Nikdy by sme si voči nikomu nedovolili používať kategórie nepravdivé tvrdenia a fakty a zároveň za nimi ponúkať tvrdenia pravdivé. Najmä, ak vieme, že právo na čestný omyl je súčasťou mnohých mediálnych zákonov. A majú naň rovnaké právo autori aj recenzenti.

Ospravedlňujeme sa za všetky tvrdenia a fakty, ktoré by podľa autora recenzie potrebovali ďalšie vysvetlenie – radi ich v prípade potreby poskytneme. Aj za nedôsledné formulácie a iné nedostatky. Z „nepravdivých tvrdení a faktov“ si dovoľujeme trvať napríklad na názore, že Komunistická strana Slovenska kontrolovala médiá priamo, a vznik nových, prípadne náklad už existujúcich médií kontrolovala prostredníctvom prídeltu papiera. Mimochodom, prvé rokovania o médiách po novembri 1989 boli práve o papieri.

Neviem, čo všetko a kde bolo publikované o autocenzúre – tento pojem sa vyučoval pri štúdiu žurnalistiky a veľmi aktívne ho používali aj v redakčnej praxi. Keď tak sledujeme médiá – ešte stále nevymrel.

Denník VPN vznikol vtedy ako *Národná obroda*. Obroda s kompletnou redakciou musela – z rozhodnutia moci úradnej – ešte niekoľko týždňov počkať. Taká bola vtedy podoba trhu. Ďalšie noviny vznikali postupne, keď dostali papier. Alebo si ho dovezli zo zahraničia, napríklad *Ludové noviny* – denník sociálnych demokratov.

Údaj o jednorazovom náklade sme čerpali z habilitačnej práce jedného pána, ktorému plne dôverujeme. Nebudeme menovať – vystavili by sme ho konfrontácii správne a nesprávne. Berieme to na seba.

V roku 1990 stál jeden výtlačok denníka naozaj 1–2 Kčs. *Národná obroda* 2 Kčs – mala 16 strán.

Podľa údajov STV, ktoré používa pri lobovaní za nový zákon o koncesionárskych poplatkoch, je pomer neplatičov a platičov koncesii 60 : 40. Je dôležité dodať, a to v práci naozaj chýba, že zo zákona sú niektoré skupiny obyvateľstva oslobodené od platenia.

Tolko na vysvetlenie aspoň niektorých faktov, ktoré považujeme za významné. Vôbec si nemyslíme, že je to práca dokonalá, a pánovi Školkayovi úprimne ďakujeme za všetky upresnenia – aj keď s niektorými nesúhlasíme.

A ešte k poslednému odseku. Práca vyšla ako monografia, lebo tak si to želal jej zadávateľ. Prezentovali sme ju v kruhu našich kolegov a priateľov, ktorí určite s potešením prijímajú fakt, že ich autor recenzie považuje aj za odbornú verejnosť. My ich voláme „ľahké perá“.

Za autorov Ján Füle
Slovenský syndikát novinárov
Bratislava

MENEJ JE NIEKEDY VIAC

CHARVÁT, J. – ŠEFCÁK, L.: *Médiá a politika*. Bratislava, Nový TATRAPRESS. 62 strán.

Juraj Charvát vydal v ostatných rokoch niekoľko odborných publikácií, ktoré skutočne na Slovensku chýbali. Sú to *Novinárska komunikácia* (Tatrapress 1990), *Proces redigovania I.–III.* (Tatrapress 1991–1992), *Masová komunikácia* (vlastným nákladom, 1996), *Novinárska komunikácia II* (upravené, doplnené a rozšírené vydanie, Trnavská univerzita 1997). Jeho ostatná publikácia napísaná v spoluautorstve s Lubošom Šefčákom vyšla koncom minulého roka. Bohužiaľ, publikačná kvantita neznamená vždy aj zaručenú

kvalitu. Toto tvrdenie platí osobitne vtedy, ak autor prechádza do novej výskumnej oblasti. Autor sa zaoberal jednou takouto oblasťou už v práci *Masová komunikácia*. V práci *Médiá a politika* sa zamerával na ešte špecifickejšiu oblasť výskumu. Autor, na rozdiel od mnohých pseudošpecialistov, ktorí robia „výskum“ na diaľku, netvrdí, že vymyslel niečo originálne, ale priznáva, že ide o dielo „zostavené z prameňov uvedených v závere“. Text skutočne celkovo pôsobí ako mozaika informácií, citácií a životopisných údajov, ktorej chýba jednotný štýl a prepojenie jednotlivých častí.

Publikácia je určená „na štúdium politológie, žurnalistiky a masovej komunikácie na vysokých

školách“. Skutočne ide o typické „skriptá“. Recenzent však darmo hľadá mená odborných oponentov tejto publikácie. Hoci to nie je chyba len tohto diela, domnievam sa, že odborné publikácie zamýšľané ako skriptá (a nielen tie) by mali prejsť odbornou oponentúrou. Študent, ktorý sa s dôverou obráti na tieto skriptá, sa totiž dozvie podstatne viac nepresných informácií, ako by to bolo v opačnom prípade.

Štruktúra práce

Základné kapitoly sú: *Médiá a ich politické poslanie, Vývin európskeho myslenia vo vzťahu k médiám, Boj o tlačovú slobodu, Vzájomné ovplyvňovanie štátu a verejnosti prostredníctvom médií, Novinárska etika a spoločnosť*. Práca obsahuje aj dokumenty o etike novinárov a zoznam použitých prameňov. Takáto štruktúra by mohla byť vcelku prijateľná, keby názvy odrážali aj skutočný obsah, čo nie je vždy v našom prípade pravda.

Napríklad kapitola 2 má názov *Vývin európskeho myslenia vo vzťahu k médiám* a v rámci toho podkapitoly ako *Nepohyblivý a pohyblivý obrázok, Rozhlas, Televízia* atď. Nielenže v týchto podkapitolách nachádzame miminimum ak vôbec nejaké „myslenie vo vzťahu k médiám“, ale sú tam aj *americké* postoje k regulácii elektronických médií. Aj názory *Američanov* Madisona, Hamiltona a Jaya sú analyzované v tejto kapitole, rovnako ako začiatky masovej dennej tlače v USA v podkapitole 2. 5. 1. Vidíme, že aj samotný názov druhej kapitoly je prinajlepšom nepresný. Okrem toho autor opisuje prevažne úlohu médií v politicko-spoločenskom vývine a nie vývin európskeho myslenia vo vzťahu k médiám. Hoci zahŕňa aj niektorých mysliteľov, títo často nemali nič alebo veľmi málo spoločné s uvažovaním nad úlohou médií. Veď načo je tam odsek o Machiavellim (s. 12–13), o Komenskom (s. 14) alebo o Matejovi Belovi (s. 15)? Tvrdenia, že Machiavelli (spolu Komenským a niektorými ďalšími mysliteľmi) predstavuje „prechod medzi priamou a nepriamou komunikáciou“, tým, že publikuje v tlači, alebo že „Komenského knižná produkcia predstavuje už aj istý prechod k ďalšiemu stupňu vývinu médií – k novinám“, nepotrebujú podporu v rozsiahlom opise tvorby a života spomenutých mysliteľov. Sú to z hľadiska analyzovanej témy triviality, a to ešte často zbytočne rozsiahle a nelogické. Konkrétne, aký mala vplyv knižná produkcia Komenského na prechod k novinám? Azda tým, že v čase jeho amsterdamského pobytu začali holandské noviny po prvý raz v histórii uverejňovať inzeráty, vrátane inzerátu o vydaní Komenského kníh? Potom tu skôr ide o začiatok uverejňovania inzercie v novinách, ale ťažko si predstaviť, že Komenského knižná pro-

dukcia by znamenala „istý prechod... k novinám“. Veď noviny už vychádzali. Podobne, čo už mal Jan Hus spoločné s médiami a politikou? To, že písal a kázal po latinsky aj po česky je obdivuhodné, ale aký to má význam pre tému politika a médiá, keď „V Husovej dobe hlavným nástrojom mobilizácie...bola stále kázeň“ (s. 11)? Okrem toho autor jasne vymedzuje médiá tým, že „obsah je vždy prenášaný technickými prostriedkami“ (s. 5).

Ešte jasnejšie sa preukáže nesúlad medzi názvom a obsahom v podkapitole 4. 2. *Vplyv štátu na verejnosť prostredníctvom médií*. Táto podkapitola je v skutočnosti celá o mediálnej legislatíve na Slovensku. Logickejší názov by preto bol *Vplyv štátu na médiá prostredníctvom zákonov na Slovensku* alebo *Právna regulácia médií a slobody prejavu na Slovensku*. Možno sa niekomu budú zdať tieto pripomienky nepodstatné, ale nie sú. Ak názov neodráža podstatu obsahu, buď vedome zavádzame čitateľa, alebo niekde je chyba v logike. Pod názvom *Vplyv štátu na verejnosť prostredníctvom médií* som si predstavil rôzne formy public relations a manipulácie novinárov politikmi, a to osobitne počas volebných kampaní.

Napriek rozsiahlej časti venovanej mediálnej legislatíve a slobode slova a tlače na Slovensku chýba napríklad európska legislatíva týkajúca sa slobody prejavu a tlače tak, ako sa črtá v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva a ktorá vychádza z Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (pozri napr. Rolv Ryssdal, 1996. *The Case-Law of the European Court of Human Rights on the Freedom of Expression Guaranteed Under The European Convention on Human Rights*, Strasbourg, European Court of Human Rights), ale aj v smerniciach, direktívach a iných predpisoch EÚ (pozri napr. *Audiovisual Policy of the European Union*, Jean-Michel Baer, European Commission, DG X, Brussels-Luxembourg, 1997) a Rady Európy (pozri *Recommendations and declarations adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe in the media field*, Strasbourg, Directorate of Human Rights, 1997, a pozri aj ďalej v texte). A keďže text nie je výlučne orientovaný na európsku problematiku, chýba aj analýza amerického poňatia slobody slova a médií (pozri napr. Donald M. Gillmour, Jerome A. Barron, Todd F. Simon a Herbert A. Terry, 1990. *Mass Communication Law. Cases and Comment*. Piate vydanie. St. Paul a New York: West Publishing Co., Eric Barendt, editor, 1993. *Media Law*. Aldershot: Dartmouth). Skôr anekdotické a opisné spomenutie aféry Watergate nestačí. Osobitne európska judikatúra by sa veľmi zišla v tejto práci. Napokon, autori sami píšú, že „V súčasnosti je žiaduce, aby mediálne právo... bolo v súlade s deklaráciami a paktmi OSN, resp.

Európskej únie...“ Ak je to tak, prečo nie sú v texte analyzované?

Celkovo chýba širší pohľad na pôsobenie a úlohu médií v politike, napr. práve na príklade káuz, ktoré zaznamenali prelom v chápaní hraníc slobody prejavu a tlače a ktoré neboli nevyhnutne riešené Európskym súdom pre ľudské práva (napr. tzv. aféra týždenníka *Spiegel* z 1960. rokov. Keď už autori analyzovali slovenskú mediálnu legislatívu, prečo neanalyzovali aj vzťahy medzi médiami a politikmi na Slovensku po páde komunizmu? Bola by to nepochybné vďačná téma.

Treba oceniť, že autor zahrnul do práce aj film, ale na druhej strane podcenil toto médium tvrdením, že „Film sa nikdy nestal do tej miery politickým médiom ako tlač.“ (s. 20). Nepochybné, film zohral významnú úlohu v politickej socializácii nás v medzivojnovom období aj neskôr ako hlavný nástroj skrytej i otvorenej propagandy. Dejiny filmu sú plné zakázaných diel z politických príčin. Napríklad aj svetoznámy film *Krížnik Potemkin* bol svojho času zakázaný v niektorých krajinách.

Vplyv vlastníckych vzťahov a koncentrácia médií by si boli zaslúžili detailnejšiu analýzu, a to najmä z pohľadu právnej regulácie v rámci EÚ (pozri napr. Jean Cavallin: *European Policies and Regulations on Media Concentrations*, IJCLP, Web-Doc 3-1-1998) a deklarácií Rady Európy (pozri *Recommendations and resolutions adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe in the media field*, Strasbourg, Directorate of Human Rights, 1997), ako aj z aspektu praktického dosahu vlastníckych vzťahov na informovanie či dezinformovanie médií. Ak by sa argumentovalo nedostatkom miesta, v práci existuje množstvo textu, ktorý je tam úplne zbytočne. Okrem spomenutých príkladov ako zbytočný text možno uviesť časť o káblovej televízii a s výnimkou dvoch viet časť o videu (s. 22–23). Možno by bolo vhodné spomenúť aj medzinárodné organizácie, ktoré sledujú úroveň slobody tlače a prejavu a ich formy nátlaku na vlády, ktoré sa pokúšajú neprimerane obmedziť tieto slobody (napr. Výbor na ochranu novinárov, Článok 19, Freedom House). Autor časti o mediálnej legislatíve skončil svoju analýzu rokom 1993. Vzhľadom na to, že publikácia vyšla koncom roku 1998, zdalo by sa vhodné zahrnúť aj obdobie rokov 1994–1998 (keď už medzinárodné právo týkajúce sa médií nebolo vôbec zahrnuté). Sekcia zahrnujúca právo neobsahuje veľa chýb, keďže viac-menej cituje zákony, ale niektoré chyby sa predsa len dajú nájsť. Do značnej miery súvisia s nedostatočnou záverečnou kontrolou textu. Napríklad na strane 40 text odkazuje na stranu – 40, hoci daný text je až na strane 42. Na strane 41 je uvedený ako trestný čin „podnecovanie“, ale nevieme o aké podnecovanie (k

čomu) má ísť. Okrem čisto právnického textu by sa žiadalo podrobnejšie rozobrať politické pozadie zmien mediálnych zákonov, ako aj úsilia o ich (aj nezrealizované) zmeny.

Problematické tvrdenia

Hneď na prvej strane textu (podľa číslovania na piatej) nachádzame tvrdenie, že „Politika je pomerne novodobý pojem (od 17.–18. storočia...)“. Ak je to tak, ako máme chápať Aristotelove dielo *Politika*? (pozri Aristoteles: *Politika*, Bratislava, Pravda 1988). Autor mal pravdepodobne na mysli buď politické ideológie, ktoré vznikli na začiatku 19. storočia (pozri Andrew Heywood: *Politické ideológie*, Praha, Victoria Publishing 1994) alebo širšie používanie pojmu *politika*. Podobne na strane 6 autor tvrdí, že „Ústavnosť značí rozhodovanie väčšiny pri rešpektovaní občianskej rovnosti.“ Bohužiaľ, toto je presný opis liberálnej demokracie a nie ústavnosti, ktorá sa skôr dá charakterizovať ako dodržiavanie širšieho „ducha“ zákonov štátnymi orgánmi. Napríklad Roger Scruton definuje ústavnosť ako „spôsob obmedzenej vlády“ (Slovník politického myšlení, Praha, Atlantis 1989, s. 164). Diskusia o knihe Oskara Krejčího: *Proč to prasklo. Hovory o demokracii a „sametové revoluci“* (Praha, Trio 1991, s. 98) vedie k záveru, že „dnes sú odborné definície právneho štátu širšie. I vo svojej najužšej podobe zahrňujú nadradenosť právneho zákona, požadujú reálne naplnenie práv i slobody jednotlivca a obsahujú tiež delbu moci na zákonodarnú, výkonnú a súdnu“.

Podľa autora (s. 8) „...v súčasnosti sa všeobecne prijíma poznatok z empirického masovokomunikačného výskumu, že médiá priamo a bezprostredne určujú témy verejných diskusií o aktuálnych problémoch“. Takéto tvrdenie by si žiadalo upresnenie, že nejde o absolútne tvrdenie, t. j. že médiá nemajú monopol na určovanie tém verejných diskusií, a niekedy ani nemusia dominovať v určovaní tém verejne diskutovaných – veľa závisí aj od iných aktérov (pozri napr. Cosima B. Tschopp: *Politische Kommunikation*. In Heinz Bonfadelli a Walter Hättenschwiler [editori]. *Einführung in die Publizistikwissenschaft*. Zürich, Universität Zurich 1996, s. 114–115. Denis McQuail: *Mass Communication Theory*. London, Sage 1994, s. 356–357).

Podľa Charváta cirkev prvý raz dala vytlačiť zoznam zakázaných kníh v roku 1550 (s. 14). Tu sa žiada uviesť, že Dušan Tomášek (*Pozor cenzurováno!* Aneb ze života soudružky cenzúry. Praha, Vydavatelství MV ČR 1994) uvádza rok 1515. Nevie, ktorý autor sa mylí, len upozorňujem na odlišnosti.

Tvrdenie, že „Na rozdiel od knižnej produkcie, kde dominantné postavenie má autor knižného diela, v novinárskej komunikácii sa do popredia

dostáva čitateľ* (s. 17), nie je presvedčivo vyargumentované. Či už spisovateľ, novinár alebo vydavateľ, všetci sú závislí od predajnosti svojich produktov.

Pri analýze Marxa použil autor termín „vedecký komunizmus“ (s. 29). Bohužiaľ, ide o nekritické prevzatie terminológie, keďže komunizmus v podaní jeho vykladačov sa síce sám definoval ako vedecký, ale ani zďaleka ním nebol v striktnom význame slova vedecký. Čo na ňom bolo vedecké?

Podľa autora „Novinkou vo vývine, ktorá od tých čias určovala smer európskeho myslenia a jeho mediálnu formu, bola kombinácia reči a písma, vyvinuvšia sa v lone vznikajúceho kresťanstva“ (s. 10). Tu vôbec nie je jasné, čo mal autor na mysli. Veď väčšina ľudí v tom čase nevedela čítať. Aký význam mala táto „kombinácia“ a ako sa prejavovala v európskom myslení a v jeho „mediálnej forme“? V akom zmysle to bola novinka? A aký význam toto všetko má pre tému médiá a politika? To, že Svätý Augustín „pokrestančil rečové médium antiky, reči odobral súvislosť s obcou a dal ju do súvislosti s Bohom“, znie síce zaujímavo a aj trochu tajuplne (a tiež nejasne), ale ako to súvisí s danou témou? To, že „kresťanská kázeň .bola veľmi živá a poslucháči aj živo reagovali“ (s. 11) je síce pozoruhodné, ale ako to súvisí s médiami a politikou?

Tieto, ako aj predošlé tvrdenia a citované mená mysliteľov naznačujú, že skriptá sú určené pre špecifický typ vysokej školy, t. j. pre kresťanskú alebo katolícku univerzitu.

Chyby

Termín „teritoriálny štát“ (s. 5) je nejasný. Čo to znamená? Existuje azda nejaký štát bez teritória? A aj keby existoval, je to podstatné v danom kontexte?

Slovné spojenie „periodík tlačených či vysielaných“ (s. 7) je očividne nezmyselné. Ťažko si predstavíť „vysielané periodikum“, možno ako teletext, ale to asi nie je to, čo mal autor na mysli.

V súvislosti s aférou Watergate autor tvrdí, že prezident Nixon nechcel vydať „tajne nahrané magnetofónové pásky“. Nešlo o tajne nahrané pásky, ale o normálne automaticky nahrávané záznamy. V texte možno nájsť aj množstvo menej dôležitých chýb alebo aspoň problematických tvrdení, ktoré tu nebudem rozoberať. Len ako príklad uvediem meno Juergen (Habermas), ktoré by správne malo znieť Jürgen, alebo spomenutie Talianska a Španielska (s. 11) v súvislosti s udalosťami v 12. storočí, keď ani jeden z týchto štátov neexistoval pod uvedeným menom.

Záverčné poznámky

Vzhľadom na zameranie publikácie by čitateľ očakával akademický jazyk a nie výrazy ako napríklad „otrasné obdobie puberty“ (s. 18), „musel si preskákať“ (s. 22) a „vyšlo im, že sú štyri teórie tlače“, „bazíruje na právach“ a „širava rozličných prechodov“ (s. 27). Trochu prekvapuje, že autor nepoužil ani jednu zahraničnú publikáciu zameranú výslovne na tému politika a médiá.

Napriek všetkej kritike treba oceniť snahu autora. Nakoniec, iba ten, kto nič originálne a priekopnícke nerobí, nemusí sa báť kritiky. V tomto prípade ide o prvú publikáciu svojho druhu na Slovensku a nie povedzme o x-tú verziu určitej témy, ako napríklad – aby sme nikoho zbytočne neurazili v našom odbore – Základy politológie či Úvod do politológie. Tých vyšlo na Slovensku za ostatných desať rokov asi päť druhov.

Chyby a omyly robí každý, ale vzhľadom na druh tejto publikácie asi by predsa len bolo vhodnejšie, keby autori na pôde vedy pracovali dôkladnejšie a keby skriptá i vedecké publikácie prechádzali odbornou oponentúrou a jazykovou korektúrou. Radšej produkujme menej, ale kvalitnejších prác.

Andrej Školkay
Academia Instropolitana NOVA
Svätý Jur

ABY SME SI ROZUMELI

Reagujem na kritickú recenziu A. Školkaya nie preto, aby som oslabil jeho kritiku. Naopak, vítam koniec vzájomného chválenkárstva v recenznej rubrike tohto časopisu. Ale vítam aj možnosť reagovať bezprostredne, ktorú mi poskytla redakcia, aby som súbežne osvetlil zbytočné nedorozumenia. V Školkayovej recenzii som pobadal, že si nerozumíme v dvoch bodoch.

1. Prvá vyplýva z nepozornosti recenzenta. Kolegovi Školkayovi nie je jasné, akým médium

bola Husova kázeň alebo akou mediálnou formou bola kombinácia reči a písma v starom Ríme. Lebo veď Charvát jasne vymedzuje médiá tým, že „obsah je vždy prenášaný technickými prostriedkami“ (s. 5). To sa však týka *masovej* komunikácie. Recenzentovi ušlo, že o starom Ríme či Husovi je reč v súvislosti s prostriedkami *spoločenskej* komunikácie. A tam sa hovorí (s. 9), že v spoločenskej komunikácii médiami nie sú len technické prostriedky, ale všetky vyjadrovacie prostriedky,

ktoré sa v spoločnosti používajú, predovšetkým rečový prejav v priamom osobnom styku, teda aj kázeň. Nevymyslel som, ale prevzal a osvojil si názor, že podstatným aspektom ľudskej existencie je schopnosť komunikovať, že v rôznych obdobiach boli rôzne spôsoby komunikovania a že z toho možno odvodiť aj periodizáciu dejín podľa vývinu médií. Rozoznávame spoločnosti charakterizované (aditívne) prevažujúcim signalizovaním, hovorom, písmom, kníhtlačou, masovými médiami a najnovšie počítačmi. Takže na Školkeyovu otázku, čo už mal Hus spoločne s médiami a politikou, odpoveď je, že Husove explozívne kázne (kázeň ako médium spoločenskej komunikácie) mali vo svojej dobe nie menší politický dosah, ako keby boli dnes prednesené napr. v televízii, posunuli spoločenský vývoj o jednu epochu. Pre Husovu dobu je typická ešte stále mediálna forma kázne, kým o storočie neskôr pre Luthera je typická politická mobilizácia mas už prostredníctvom tlače, zase s revolučnými dôsledkami.

2. Dejinné prechody od jedného média k druhému sú súčasťou prechodov do príslušných spoločenských epoch. Tieto prechody sú mysliteľsky vopred pripravované (úloha osobnosti v dejinách). Na Školkeyovu otázku, na čo je tam odsek o Machiavellim, Komenskom či Matejovi Bellovi, veď nemali nič spoločné s uvažovaním o úlohe médií, odpoveď znie, že ide o významných spoločenských reformátorov, mysliteľsky pripravujúcich a formulujúcich novú spoločenskú klímu, ktorá si vyžiadala adekvátne médium. Gutenberg po prvý raz vyrezal písmenká, natrel ich farbou a odtlačil roku 1445. Nemohol ich ktosi vyrezať o sto či dvesto rokov skôr? Lenže vtedy sa ešte nepocítovala taká potreba. Tá vznikla až s renesančným myslením, ktoré pripravovali alebo rozvíjali reformátori, alebo vo vrcholnom štádiu vývinu predstavovali za-

vršitelia, medzi nimi napr. aj Machiavelli. Výskyt technických a technologických výdobytkov má svoje bezprostredné príčiny, možnosti, potreby. Ale cestu im pripravujú a môžu sa realizovať, len ak dozreli širšie spoločenské podmienky, a to dozrievanie má svojich hovorcov. Chcel som teda upozorniť aj na historicko-spoločenský aspekt vzťahu médií a politiky.

Recenzent hodnotí moju prácu ako typické skriptá a všimol si aj vetu, že ide o dielo „zostavené z prameňov uvedených v závere“. Istú časť z jeho výhrad uvedených ako *Problematické tvrdenia* a *Chyby* treba teda smerovať autorom, ktorí sú citovaní v mojej práci v kapitole *Použitie prameňov*. Školkey čítal iné knižky než ja, čerpal definície z iných lexikónov. Tie, ktoré som ja použil, považuje v jednotlivých prípadoch za problematické.

A. Školkey oprávnene žiada, aby autori na pôde vedy pracovali dôkladnejšie (neviem, či skriptá patria na pôdu vedy) a používali akademický jazyk, s čím súhlasím, ale s dvoma výhradami. Jednak, aby sme neboli až takí detailisti a poučovali sa v otázkach nemeckého pravopisu, ako je napr. písanie nemeckých prehlások (Jürgen či Jürgen), keď vieme, že všetky nemecké prehlásky možno transponovať do latinky pridaním samohlásky „e“. A ďalej, hlásim sa k profesionálnej deformácii novinárov: neviem prejsť okolo zaujímavosti bez povšimnutia. Kolegovi Školkeyovi sa to vidí byť niekedy obdivuhodné a zaujímavé, inokedy triviálne, zbytočné, rozsiahle, nelogické. Mne sa to vidí novinársky zaujímavé. Skriptá novinára pre novinárov nesmú obsahovať zaujímavosti, lebo by to poškodilo ich vedeckosť?

Juraj Charvát
Bratislava

ŽURNALISTIKA NA PRAHU TRETIEHO TISÍCROČIA

Journalismus an der Schwelle zum dritten Jahrtausend. Sammelband zum österreichisch-slowakischen Seminar. Zostavila doc. PhDr. Danuša Serafinová, CSc. Bratislava, PRO LINGUA 1998. 105 s.

Katedra žurnalistiky FiF UK v Bratislave v spolupráci s Rakúskym inštitútom pre východnú a juhovýchodnú Európu v minulom roku zorganizovala spoločný seminár na tému *Mediálny systém Rakúsko/Slovensko na prahu 3. tisícročia*. Iniciátorkou i moderátorkou podujatia bola doc. PhDr. Danuša Serafinová, CSc., z Katedry žur-

nalistiky FiF UK. Výsledky seminára nájdeme dnes v zborníku, ktorý vyšiel vďaka finančnej podpore už spomenutého rakúskeho inštitútu, pobočka Bratislava. V dvojazyčnom zborníku sú zastúpené príspevky masmediálnych odborníkov a pedagógov z Viedne, Bernu a Bratislavy.

Žurnalistika na prahu tretieho tisícročia nie je iba módnym titulom pre úvahy na konci jedného milénia. Autori príspevkov zhrnuli svoje pozorovania a výsledky výskumov do štúdií, ktoré sú výzvou pre odborníkov v mnohých spoločensko-vedných disciplínach. Zásluhou Katedry žurnalistiky FiF UK sa slovenskí čitatelia môžu zoznámiť

s novými, mimoriadne cennými, inšpirujúcimi poznatkami zo zahraničia.

Wolfgang R. Langenbacher, profesor a riaditeľ Inštitútu publicistiky a vedy o komunikácii na viedenskej univerzite, v príspevku *Žurnalistika ako kultúrny výkon* zdôraznil, že žurnalistiku treba naďalej považovať za kultúrny výkon s estetickou a intelektuálnou hodnotou. Žurnalisti vytvárajú počas svojej kariéry pozoruhodné diela. Hoci knižný trh každoročne ponúka stovky čiastkových vydaní ako novíniek a desiatky "trvaliek" veľkých diel už desaťročia, ďalších žurnalistov – nie menej kvalitných – poznajú len insideri. Egon Ervín Kisch so svojou Klasickou žurnalistikou z roku 1923 sa ako prvý pokúsil prekonať ignoranstvo voči žurnalistickým dielam. V súčasnosti sa darí predstaviť dielo a jeho tvorcov vďaka náhodným redakčným myšlienkam. Langenbacher má na mysli seriál Dokumentárna televízia publikovaný v denníku *Süddeutsche Zeitung* od roku 1986, ktorý počas troch rokov priniesol 78 portrétov žurnalistov a dokumentárnych filmov. 48 portrétov vyšlo napokon knižne. Ako však dokážeme my v slovenských podmienkach súborne prezentovať produkciu aspoň najvýraznejších majstrov reportérov, spravodajcov, komentátorov, dokumentaristov, publicistov dnešných čias?

Roman Hummel, docent a hosťujúci profesor na Inštitúte publicistiky a vedy o komunikácii na viedenskej univerzite, sa podelil s čitateľmi o inšpirujúcu prognózu vývoja multimediálnej sféry v príspevku *Povolania z oblasti komunikácie v 21. storočí*. Hummel tvrdí, že razantný vývoj informačných technológií zmení povolania z oblasti komunikácie ešte výraznejšie. Najmä grafické a žurnalistické povolania v sektore novín a časopisov bude nutné nanovo definovať. To súvisí aj s pozíciou samotnej tlače, ktorá sa stáva iba jednou z možností na šírenie informácií. Kvalifikácia zamestnancov a ich fundované formálne vzdelanie bude rozhodovať aj o kvalite a predajnosti informácií. Hummel sa opiera o výskumný projekt *Povolania z oblasti komunikácie v 21. storočí*. Výsledky skúmania sú mimoriadne cenné aj pre slovenské prostredie. Štyri scenáre vývoja multimediálnej produkcie, ktorú predpokladá štúdiá *Delphi* poukazujú na pracovné šance v multimediálnom sektore. Nás môže zaujať aj tvrdenie expertov, že najlepšie predpoklady na získanie pracovného miesta v multimediálnej oblasti majú osoby so špecifickým multimediálnym vzdelaním, odborníci na počítače a informatiku z oblasti filmu a videa.

Príspevok Rogera Bluma, profesora masmediálnej vedy na univerzite v Berne a predsedu švajčiarskej tlačovej rady vyzdvihol politický aspekt žurnalistiky. Aká teda je politická žurnalistika na ceste do 21. storočia podľa profesora Bluma? Predovšetkým kontroverzná. Šesť predložených téz, ktoré vypovedajú o zmene politickej žurnalistiky, je nekompromisnou pravdou o ľudských dejinách. Moc, intimita, bezohľadnosť, nevypočítateľnosť, náročnosť a konkurencia rozhodujú o tvári politickej žurnalistiky. Politická žurnalistika mocnie – svedčí o tom fakt, že o zverejnení tém závažných pre politicko-administratívny systém sa bude stále viac rozhodovať v mediálnych koncernoch. Ak sa politická žurnalistika stáva intímnejšou, potom čoraz viac hrozí, že personalizácia, dramatizácia a škandalizovanie politikov zastrie a bagatelizuje ich extrémne politické názory. Podľa Bluma je však zintímnenie spravodajstva súčasťou protistratégie politických aktérov. Zásluhou bezohľadnosti politickej žurnalistiky a využívania investigatívnych rešerší či nekonvenčných metód politická žurnalistika umožňuje formulovať nielen tézy, ale súčasne aj interpretáciu. Médiá ako by preberali sčasti úlohu, ktorú by v politicko-administratívnom systéme mal hrať parlament a opozícia. Tvrdenia o nevypočítateľnosti politickej žurnalistiky v súvislosti s využitím internetu sú síce šokujúce, ale zároveň vyzývajú zamýšľať sa nad možným spôsobom zneužitia internetu v diplomacii, vojnových konfliktoch a public relations. Napokon aj náročnosť politickej žurnalistiky súvisí s informáciami v sieti. Recipienti si budú môcť sami overiť, či mediálni tvorcovia tému nezmanipulovali. Na záver Blum tvrdí, že politickej žurnalistike budú konkurovať politické inštitúcie prostredníctvom public realitons. A dodáva, že vďaka internetu politici "môžu vyradiť selekcie a interpretácie mediálnych pracovníkov".¹ Aby však publikum dokázalo rozlíšiť kritickú rešerš od samoznázornenia či braku, Blum sa pýta, aké prostriedky bude mať k dispozícii. Preto zároveň ponúka interpretáciu piatich noriem zo švajčiarskeho kódexu profesionálnej etiky, ktoré možno uplatniť v politickej žurnalistike. Avšak ani normy nemôžu zaručiť, aby politici neinštrumentalizovali mediálnych tvorcov a naopak.

Vinzenz Wyss, odborný asistent seminára vedu o publicistike na univerzite v Zürichu a spolupracovník národného projektu *Budúcnosť alebo koniec žurnalistiky vo Švajčiarsku*, v svojom príspevku uvažoval nad vplyvom informačnej spoločnosti na funkciu a štruktúru žurnalistiky. Wyss

¹ BLUM, R.: Politická žurnalistika na ceste do 21. storočia, s. 61. In: Journalismus an der Schwelle zum dritten Jahrtausend. Bratislava, PRO LINGUA 1998. 105 s.

sa sústredil na dva trendy ovplyvňujúce žurnalistiku: technický rozvoj a komercializáciu. Pod technickým rozvojom rozumie technologickú inováciu v mediálnej komunikácii, ako aj explóziu informácií v dôsledku nových informačných prameňov (tlačové odbory, mediálne služby, pracovníci pre styk s verejnosťou a i.) a starostlivosti inštitúcií spoločnosti o imidž prostredníctvom komunikácie. Zhustenie komunikácie a rýchlosť prúdenia informácií vplyvajú na žurnalistiku. Silnie tlak na aktuálnosť a exkluzívnosť. V záplave informácií hrozí pre žurnalistiku inštrumentalizácia zo strany profesionálnych dodávateľov informácií. Wyss však poukazuje aj na ďalšie nebezpečenstvá. Konzument médií si volí sám svoje cesty na príjem informácií. A zároveň žurnalistike pribudli konkurenti: *“ponúkatelia informácií majú širšie možnosti, ako obísť tradičnú filtračnú a skúšobnú funkciu žurnalistiky – takzvaný gatekeeping – a obrátiť sa priamo na mediálnych konzumentov”*.² Napokon aj komercializáciu podporuje nárast ponúkateľov informácií na trhu. Wyss konštatuje, že komerčná žurnalistika je čoraz menej záväzná pre celú spoločnosť, ignoruje verejnú úlohu orientácie na spoločné blaho, obracia sa na platiace publikum a jeho očakávania. Vynára sa téza o fragmentácii publika v dôsledku orientácie na cieľové skupiny. Azda je nutné pýtať sa, či budú médiá v prichádzajúcom tisícročí (ak áno, ktoré a ako) konštituovať verejné veci, ktoré nie sú podmienené len ekonomickými záujmami reklamného hospodárstva. Wyss ako reakciu na technologické a ekonomické imperatívy načrtol charakteristiku dvoch paralelne sa vyvíjajúcich a extrémnych tendencií žurnalistiky: inštrumentálnej a orientujúcej. Inštrumentálna žurnalistika s technickou kompetentnosťou dodáva žiadané informácie cieľovému publiku. Orientujúca žurnalistika (berie do úvahy funkciu sociálnej orientá-

cie) pomáha publiku orientovať sa v informačnej explózii – prípravou a podávaním sprievodných a úžitkových poznatkov, analýz. Či získa orientujúca žurnalistika podporu, to závisí aj od prijatia žurnalistickej kvality ako súťaživeho faktora, ktorý nie je definovaný ako ekonomická veličina úspechu.

Katedra žurnalistiky sa v zborníku prezentuje najmä prostredníctvom vedúceho katedry – prof. PhDr. Juraja Vojteka, CSc., ktorý sa v príspevku *Katedra žurnalistiky FiF UK n prahu tretieho tisícročia* zamýšľal nad smerovaním štúdia žurnalistiky, vychádzajúc z histórie vývoja štúdia novinárstva v slovenských pomeroch. Zdôraznil univerzitný charakter štúdia žurnalistiky na pôde FiF UK a objasnil koncepciu súčasného študijného programu. Vyzdvihol úspešnú spoluprácu katedry s univerzitnými i neuniverzitnými školami v zahraničí najmä prostredníctvom Európskej asociácie vzdelávania v žurnalistike (European Journalism Training Association). Pozornosť si zaslúži konštatovanie nezanedbateľnej produkcie učebných textov katedry ako vedecko-pedagogického pracoviska.

Jozef Vatrál, docent Katedry žurnalistiky FiF UK v príspevku *Na internete všetko inak*, stručne ilustroval využitie www slovenskými médiami. Zdôraznil, že na vrchol mediálnej pyramídy smerujú elektronické noviny. Autor uvažuje nad využitím nových médií vo výučbe. Kreatívne, interaktívne edukačné on-line prostredie je príťažlivé pre študenta i pedagóga. Veríme, že vízia vytvorenia a využitia didaktického softvéru do podoby CD ROM-ov sa aj v našom vzdelávacom procese čoskoro naplní. Tento príspevok uzavrel zborník *Žurnalistika na prahu tretieho tisícročia*.

Mgr. Eva Bachletová
Katedra žurnalistiky FiF UK Bratislava

² WYSS, V.: Aké zmeny vyplývajú z informačnej spoločnosti pre žurnalistiku?, s. 77. In: Journalismus an der Schwelle zum dritten Jahrtausend. Bratislava, PRO LINGUA 1998. 105 s.